

Guia breu de la instal·lació de 1995

Àmbit I

Introducció. Les pintures de l'absis de Sant Pere de la Seu d'Urgell

La decoració de l'absis monumental de Sant Pere de la Seu d'Urgell presideix aquest espai, com a mostra de la sèrie d'obres més emblemàtiques del Museu, la de pintura mural. Alguns exemplars de pintura sobre taula i d'escultura acompanyen aquesta miscel·lània d'obres, representativa de tota la col·lecció. Al seu costat, unes peces de numismàtica i tres làpides serveixen de referència al context històric i a la presència de cultures diverses, al marc on es desenvolupa l'art romànic. Les obres d'escultura en pedra dels segles VI a l'XI són testimoni d'aquesta manifestació fins a l'inici del romànic i serveixen per comparar formalment dos conjunts de diferent estil i qualitat: l'art procedent de Còrdova i l'escultura dels segles X i XI.

1. ABSIS DE SANT PERE DE LA SEU D'URGELL. Primera meitat del segle XII. Pintura al fresc. 705 x 565 x 300 cm. Procedeix de l'església de Sant Pere (avui Sant Miquel), del grup episcopal de la Seu d'Urgell (l'Alt Urgell). Adquisició, 1919-1923. MNAC/MAC 15867

2. ALTAR DE TAVÈRNOLES. Segle XII. Pintura al tremp sobre fusta. Frontal: 118 x 218 cm (MNAC/MAC 15786); laterals: 120 x 95 cm (MNAC/MAC 64003) i 122 x 93 cm (MNAC/MAC 64006). Procedeix del

monestir de Sant Serni de Tavèrnoles (Les Valls de Valira, l'Alt Urgell). Adquisició, 1907 i adquisició de la col·lecció Muntadas, 1956. MNAC/MAC 15786, 64003, 64006

3. FRONTAL D'ALTAR DE LA SEU D'URGELL O DELS APÒSTOLS. Primera meitat del segle XII. Pintura al tremp sobre fusta. 102 x 151 cm. Procedeix d'una església del bisbat de la Seu d'Urgell. Adquisició, 1905. MNAC/MAC 15803

4. FRONTAL D'ALTAR D'IX. Primera meitat del segle XII. Pintura al tremp sobre fusta. 92 x 157 cm. Procedeix de l'església de Sant Martí d'Ix (La Guingueta d'Ix, l'Alta Cerdanya). Adquisició de la col·lecció Bosch i Barrau, 1889. MNAC/MAC 15802

5. ALTAR PREROMÀNIC. Reutilitzat com a pica beneitera. Segle X. Pedra 59 x 35 x 35 cm. Procedeix d'una església de prop de Cardona (el Bages). Antic fons del Museu Provincial d'Antiguitats de Barcelona. MNAC/MAC 10000

6. CRIST DE CUBELLS. Segle XIII. Talla en fusta policromada al tremp (la policromia actual és posterior). 67 x 19 x 14'2 cm. Procedeix de l'església de la Mare de Déu del castell de Cubells (la Noguera). Dipòsit del Ministeri de Cultura, 1985. MNAC/MAC 122672

7. MARE DE DÉU DE PRUNERES. Segona meitat del segle XII. Talla en fusta amb restes de policromia al tremp. 153 x 23 x 19 cm. Procedeix de l'ermita de Santa Bàrbara de Pruneres (Montagut de Fluvià, la Garrotxa). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 4386

8. CRIST DE MOROR. Cap a 1180. Bronze fos, daurat i cisellat. 19'3 x 19 x 3'5 cm. Procedeix de l'església de Sant Miquel de Moror (Sant Esteve de la Sarga, el Pallars Jussà). Adquisició, 1920. MNAC/MAC 12095

9. ELS ORÍGENS DE LA MONEDA CATALANA

9.1 Diner de Lluís el Pietós (814-840). Plata. 1'62 g, 19 mm. MNAC/GNC 62805

9.2 Diner d'imitació carolíngia amb el nom de Carles, encunyat a Barcelona. Segle X. Plata. 1'25 g, 18 mm. MNAC/GNC 15145

9.3 Diner del bisbat de Vic, atribuït al bisbe Guadamir (948-957). Plata. 1'01 g, 14 mm. MNAC/GNC 15254

9.4 Dinar d'Hixem II (366-403 A.H./976-1013 dC), encunyat a l'al-Àndalus. Or. 3'34 g, 22 mm. MNAC/GNC 37925

9.5 Mancús de Ramon Berenguer I (1035-1076), encunyat a Barcelona. Or. 3'42 g, 22 mm. MNAC/GNC 15150

10. LÀPIDA ISLÀMICA AMB L'EPITAFI D'AMTA BEN HARUN BEN IAHDAAH. 1011. Marbre. 91 x 43 x 5 cm. Procedeix de Còrdova. Adquisició, 1972. MNAC/MAC 108260

11. LÀPIDA CRISTIANA AMB L'EPITAFI DE LEVANTO. Obra probable de Gomarellus. 976. Marbre. 34 x 40 x 8 cm. Probablement procedeix de Barcelona. Antic fons del Museu Provincial d'Antiguitats de Barcelona. MNAC/MAC 14302

12. LÀPIDA HEBRAICA AMB L'EPITAFI D'ABRAHAM. Segles IX-X. Marbre. 36 x 32 x 10 cm. Dipòsit del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona (MHC 1094), 1995. MNAC/MAC 200816

13. PLACA VISIGÒTICA. Segona meitat del segle VI. Marbre. 44'5 x 46'5 x 8 cm. Probablement procedeix de la catedral de Barcelona. Donatiu de F. Torres a l'antic Museu Provincial d'Antiguitats de Barcelona. MNAC/MAC 9994

14. CAPITELL VISIGÒTIC. Segle VII. Pedra. 41 x 41 x 40 cm. Procedeix de Còrdova. Ingrés, 1934. MNAC/MAC 22993

15. CAPITELL CALIFAL. Primera meitat del segle X. Marbre. 22 x 21,5 x 21,5 cm. Procedeix de Madinat al-Zahra (Còrdova). Donatiu de Manuel Trallero, 1982. MNAC/MAC 122203

16. ÀBAC D'UN CAPITELL CALIFAL. Primera meitat del segle X. Marbre. 20 x 34 x 32 cm. Procedeix de Madinat al-Zahra (Còrdova). Adquisició, 1971. MNAC/MAC 108261

17. CAPITELL CALIFAL. Segona meitat del segle X. Marbre. 28 x 23 x 24 cm. Procedeix de Còrdova. Donatiu de Lluís Barbié, 1985. MNAC/MAC 122673

18. CAPITELL EMIRAL O CALIFAL. Primer terç del segle X. Marbre. 24 x 23 x 23 cm. Procedeix de Còrdova. Donatiu d'Artur Ramon, 1982. MNAC/MAC 122204

19. CAPITELL CALIFAL. Cap a 964-965 (d'acord amb la inscripció del temps del califa al-Hakam II [961-976]). Marbre. 41'5 x 36 x 36 cm. Procedeix de l'alcàsser de Còrdova. Donatiu dels pares Claretians de Barcelona, 1977. MNAC/MAC 122001

20. CAPITELL DE CASTELLTERÇOL. Final del segle X. Pedra. 32'8 x 32'5 x 32'5 cm. Procedeix de Castellterçol (el Vallès Oriental). Adquisició, 1974. MNAC/MAC 113731

21. PLACA ISLÀMICA. Segle XI. Alabastre. 20 x 22 x 5 cm. Procedeix d'un Palau Reial de Toledo. Adquisició, 1921. MNAC/MAC 24194

22. IMPOSTES DE LA CATEDRAL DE BARCELONA. Segle XI. Pedra. 27'5 x 70 x 43 cm (MNAC/MAC 14397) i 27'5 x 40 x 43 cm (MNAC/MAC 14398). Procedeixen de la catedral romànica de Barcelona. Antic fons del Museu Provincial d'Antiguitats de Barcelona. MNAC/MAC 14397, 14398

23. CAPITELL I IMPOSTA D'ÀGER. Segle XI. Pedra. 30 x 33 x 37 cm (MNAC/MAC 24002) i 12 x 43 x 43 cm (MNAC/MAC 49368). Procedeixen de l'església de Sant Pere d'Àger (la Noguera). Ingrés anterior al 1926. MNAC/MAC 24002, 49368

24. FRAGMENT D'IMPOSTA. Segles XI-XII. Marbre. 17 x 41'5 x 23 cm. Procedeix del nord de Catalunya, probablement del Rosselló. Dipòsit, 1984. MNAC/MAC 122500

25. CAPITELL DE SANT PERE DE RODES. Segles XI-XII. Pedra. 25'5 x 25 x 33 cm. Procedeix de l'abadia de Sant Pere de Rodes (El Port de la Selva, l'Alt Empordà). Donatiu de Macari Golferichs, 1921. MNAC/MAC 24114

Àmbit II

Les pintures de l'església de Sant Joan de Boí

Aquest espai evoca el de l'interior de l'església de la qual foren arrencades les pintures, a fi de poder-les restituir a les seves ubicacions originals. S'hi entra pel que hauria estat l'absis central. La pintura conservada es concentra a les naus laterals, on se situava la *Lapidació de sant Esteve*, que deuria formar part d'un cicle dedicat a sants. És important també el conjunt dels intradosos dels

arcs, amb representacions d'animals i éssers fantàstics. És un dels conjunts pictòrics coneguts més primers, que s'ha relacionat amb la il·lustració de les Bibles catalanes, del segle XI, anteriors a l'arribada de la influència italiana. De la porta nord queda un important exemple de decoració d'exterior, realitzada posteriorment.

26. PINTURES DE L'ESGLÉSIA DE BOÍ. Cap a 1100. Pintura al fresc. Lapidació de sant Esteve: 184 x 353 cm (MNAC/MAC 15953). Paradís i Infern: 188 x 357 cm (MNAC/MAC 15951). Falconer: 142 x 146 cm (MNAC/MAC 15862). Procedeixen de l'església de Sant Joan de Boí (La Vall de Boí, l'Alta Ribagorça). Adquisició, 1920-1922. MNAC/MAC 15796, 15822, 15862, 15951-15956, 200423-200441, 200817

27. ARA DE CASTELLET O DE LES MASUQUES. Segle X. Marbre reaprofitat. 30 x 117 x 74 cm. Procedeix de l'església de Sant Esteve de Castellet, prop de les Masuques (Castellet i la Gornal, l'Alt Penedès). Dipòsit del Museu Diocesà de Barcelona. MNAC/MAC 122012

28. CRIST DE LA Cerdanya. Segle XII. Talla en fusta. 64 x 67 x 10 cm. Procedeix de la Cerdanya. Antic fons de Museus. MNAC/MAC 113157

29. CRIST D'ESCALÓ. Segle XII. Talla en fusta amb restes de policromia al tremp. 74 x 71 x 14 cm. Procedeix d'Escaló (La Guingueta d'Àneu, el Pallars Sobirà). Dipòsit, 1958 (cos) i Adquisició, 1959 (cap). MNAC/MAC 64960

Àmbit III

Les pintures del Cercle de Pedret

Les pintures relacionades amb el cercle de l'anomenat Mestre de Pedret marquen una de les tendències més significatives de la pintura romànica a Catalunya. Són determinades per la influència italiana, concretament de la Llombardia, per una via caracteritzada pel seu classicisme. Tots aquests conjunts s'han datat entre les dècades finals del segle XI i les primeres del XII. En destaquen, a part de Pedret, els apòstols d'Àger, i els absis de Santa Maria d'Àneu i de Sant Pere del Burgal. Aquest darrer presenta la imatge de la comtessa de Pallars, Llúcia, com a donant. Precisament, les peces d'orfebreria i de numismàtica són una referència al paper de l'Església i del poder comtal.

30. ABSIS LATERALS DE PEDRET. Final del segle XI. Pintura al fresc. Absis sud: 325 x 315 x 325 cm (MNAC/MAC 15973) i absis nord: 300 x 275 x 250 cm (MNAC/MAC 22991-22992). Procedeixen de les

absidioles de l'església de Sant Quirze de Pedret (Cercs, el Berguedà). Adquisició, 1922. MNAC/MAC 15973, 22991-22992

31. APÒSTOLS D'ÀGER. Cap a 1100. Pintura al fresc. 280 x 145 cm. Procedeixen de l'absis central de l'església de Sant Pere d'Àger (la Noguera). Dipòsit, 1958. MNAC/MAC 65467

32. MONEDA COMTAL I EPISCOPAL

A. EMISSIONS COMTALS

32.1 Diner de Berenguer Ramon I (1018-1035), encunyat a Barcelona. Plata. 0'33 g, 13 mm. MNAC/GNC 302277

32.2 Diner de Ramon Berenguer IV (1131-1162), encunyat a Girona. Plata. 0'37 g, 15 mm. MNAC/GNC 15191

32.3 Diner del comtat de Besalú atribuït a Guillem I (1020-1052). Plata. 0'88 g, 14 mm. MNAC/GNC 11153

B. EMISSIONS EPISCOPALS

32.4 Diner del bisbat de Vic, atribuït al bisbe Oliba (1017-1046). Plata. 0'99 g, 15 mm. MNAC/GNC 10730

32.5 i 32.6 Diner del bisbat de Vic, atribuït al bisbe Berenguer Sunifred (1073-1099). Plata. 0'96 g, 15 mm (MNAC/GNC 10732) i 1'03 g, 16 mm (MNAC/GNC 15263)

32.7 Diner del bisbat de Girona. Segle XI. Plata. 0'30 g, 13 mm. MNAC/GNC 15183

32.8 Diner del bisbat de Girona.
Segle XI. Plata. 0'40 g, 12 mm.
MNAC/GNC 15177

33. BÀCUL. Sant Miquel matant el drac. Llemotges, cap a 1230-1240. Coure fos, daurat i cisellat amb aplicació d'esmalt *champlevé* i amb figures foses de ple relleu. 33 x 7 cm (diàmetre de la voluta) i 3'5 cm (diàmetre del nus). Llegat de Santiago Esposa, 1958. MNAC/MAC 65523

34. BÀCUL. Llemotges, cap a 1230-1240. Coure fos i daurat amb aplicació d'esmalt *champlevé*. 34 x 11 cm (diàmetre de la voluta) i 8 cm (diàmetre del nus). Llegat de Santiago Esposa, 1958. MNAC/MAC 65522

35. BÀCUL. L'Anunciació. Llemotges, cap a 1240. Coure fos, daurat i cisellat amb aplicació d'esmalt *champlevé* i amb figures foses de ple relleu. 37'5 x 14 cm (diàmetre de la voluta) i 11 cm (diàmetre del nus). Llegat de Santiago Esposa, 1958. MNAC/MAC 65524

36. PLACA ESMALTADA. Sant bisbe. Segle XIII. Coure repussat amb aplicació d'esmalt *champlevé*. 22 x 11'4 x 2 cm. Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 4568

37. ABSIS DE SANTA MARIA D'ÀNEU. Final del segle XI. Pintura al fresc. 760 x 460 x 240 cm. Procedeix de l'església de Santa Maria d'Àneu (La Guingueta d'Àneu, vall d'Àneu, el Pallars Sobirà). Adquisició, 1919-1923. MNAC/MAC 15874

38. ABSIS DEL BURGAL. Final del segle XI. Pintura al fresc. 720 x 470 x 500 cm. Procedeix de l'església de Sant Pere del Burgal (La Guingueta d'Àneu, vall d'Àneu, el Pallars Sobirà). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 113138

39. DAMA DONANT DE SANT PERE D'ESTERRI D'ÀNEU. Segona meitat del segle XII. Pintura al fresc. 165 x 67 x 28 cm. Procedeix de l'antiga església de Sant Pere d'Esterrí d'Àneu (vall d'Àneu, el Pallars Sobirà). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 4530

40. APÒSTOLS D'ORCAU. Primera meitat del segle XII. Pintura al fresc. 172 x 186 cm. Procedeixen de l'absis de Santa Maria del castell d'Orcau (Isona i Conca Dellà, el Pallars Jussà). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 4532

41. PINTURES D'ARGOLELL. Primera meitat del segle XII. Pintura al fresc. Maria: 70 x 135 cm (MNAC/MAC 4536); apòstols: 123 x 129 cm (MNAC/MAC 4537) i finestra: 104 x 76 cm (MNAC/MAC 4538). Procedeixen de l'absis de Santa Eugènia d'Argolell (Les Valls de Valira, l'Alt Urgell). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 4536, 4537, 4538

Àmbit IV Crist i Maria a la iconografia

Les composicions figuratives del romànic (absis, frontals, baldaquins, arquetes...) són centrades molt sovint per les imatges de Crist o la Mare de Déu, en actitud frontal i majestàtica. Sota diverses variants, constitueixen gairebé sempre visions de la divinitat. Entre els esquemes més freqüents hi ha el del Crist en Majestat (*Maiestas Domini*) envoltat pels símbols dels evangelistes (Tetramorf), i acompanyat d'un apostolat. Altres temes com l'Ascensió de Crist, la Crucifixió o la Mare de Déu amb el Nen són també significatius. Les diferències iconogràfiques o compositives existents tenen relació, en gran part, amb la voluntat del promotor i, també, amb els models utilitzats pels artistes.

42. ABSIS MERIDIONAL I COLUMNA DE L'ABSIS CENTRAL DE MUR. Cap a 1150. Pintura al fresc. Absis: 440 x 490 x 165 cm (MNAC/MAC 68710) i columna: 279 x 29 cm (MNAC/MAC 68711). Procedeixen de l'església de Santa Maria de Mur (Castell de Mur, el Pallars Jussà). Usucapió, 1961. MNAC/MAC 68710, 68711

43. ABSIS DE MARSELLAR. Segles XI-XII. Pintura al fresc. 480 x 355 x 300 cm. Procedeix de la capella de Sant Miquel del castell de Marmellar (El Montmell, el Baix Penedès). Adquisició, 1962. MNAC/MAC 71998

44. ABSIS D'ESTERRI DE CARDÓS. Segona meitat del segle XII. Pintura al fresc. 610 x 430 x 370 cm. Procedeix de l'església de Sant Pau d'Esterrí de Cardós (vall de Cardós, el Pallars Sobirà). Adquisició, 1919-1923. MNAC/MAC 15970

45. FRONTAL D'ALTAR D'ESTERRI DE CARDÓS. 1225 (d'acord amb la inscripció). Relleus d'estuc, antigament recoberts de coladura, i pintura al tremp sobre fusta. 108 x 161 cm. Procedeix de l'església de Sant Pau d'Esterrí de Cardós (vall de Cardós, el Pallars Sobirà). Adquisició, 1911. MNAC/MAC 15889

46. ABSIS DE GINESTARRE. Segona meitat del segle XII. Pintura al fresc. 580 x 365 x 250 cm. Procedeix de l'església de Santa Maria de Ginestarre (Esterrí de Cardós, vall de Cardós, el Pallars Sobirà). Adquisició, 1919-1923 i 1964. MNAC/MAC 15971

47. BALDAQUÍ DE TOST. Cap a 1200. Pintura al tremp sobre fusta. 177 x 175 cm. Probablement procedeix de l'església de Sant Martí de Tost (Ribera d'Urgellet, l'Alt Urgell). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 3905

48. FRONTAL D'ALTAR DE BENAVENT. Final del segle XIII. Talla en fusta policromada al tremp (la policromia actual és posterior). 84 x 144 cm. Procedeix de l'església de Santa Margarida de Benavent (Isona i

Conca Dellà, el Pallars Jussà). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 3914

49. FRONTAL D'ALTAR DIT D'ESQUIUS. Segona meitat del segle XII. Pintura al tremp sobre fusta. 96 x 132 cm. El lloc d'Esquius no ha estat identificat. Llegat de Santiago Espona, 1958. MNAC/MAC 65502

50. CRIST DE CABDELLA. Segles XII-XIII. Talla en fusta. 218 x 180 x 25'5 cm (Crist) i 227 x 179 x 3'5 cm (creu). Procedeix de l'església de Sant Vicenç de Cabdella (La Torre de Cabdella, el Pallars Jussà). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 3936

51. CREU DE BAGERGUE. Cap a 1200. Pintura al tremp sobre fusta. 126 x 98 cm. Procedeix de l'església de Sant Feliu de Bagergue (Alt Aran, Val d'Aran). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 3937

52. MAJESTAT D'ÉLLER. Segona meitat del segle XII (creu moderna). Talla en fusta policromada al tremp. 83 x 85 x 15 cm. Probablement procedeix d'Éller (Bellver de Cerdanya, la Baixa Cerdanya). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 49366

53. CALVARI DE TRAGÓ DE NOGUERA. Segona meitat del segle XIII. Talla en fusta policromada al tremp. 60 x 55'5 x 13'5 cm (Crist) i

148 x 81 x 9 cm (creu). Probablement procedeix de Tragó de Noguera (Os de Balaguer, la Noguera). Adquisició, 1912. MNAC/MAC 15887

54. CRIST EN MAJESTAT DE BASARAN. Segle XII. Talla en fusta amb restes de policromia al tremp. 56 x 20 x 10'5 cm. Procedeix de Basaran (Osca). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 3927

55. FRAGMENT DE CREU ITALIANA. Segona meitat del segle XIII. Pintura al tremp sobre fusta. 32 x 25 cm. Probablement procedeix de la regió de les Marques (Itàlia central). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 5215

56. CRIST. Cap a 1180. Bronze fos, daurat i cisellat. 22 x 21'5 x 4 cm. Probablement procedeix de la Cerdanya. Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 4553

57. CREU AMB EL CRUCIFICAT. Llemotges, cap a 1190. Coure fos, daurat i gravat amb aplicació d'esmalt *champlevé*. 28'6 x 19 x 0'5 cm. Llegat de Santiago Espona, 1958. MNAC/MAC 65508

58. PLACA DE REL·LIGADURA. Crucifixió. Llemotges, cap a 1190-1200. Coure fos, daurat i gravat amb aplicació d'esmalt *champlevé* i de caps en relleu. 23'5 x 10'5 cm. Llegat de Santiago Espona, 1958. MNAC/MAC 65558

59. ARQUETA. Resurrecció. Llemotges, cap a 1220. Coure fos i daurat sobre ànima de fusta amb aplicació d'esmalt *champlevé* i de caps en relleu. 30 x 22 x 8 cm. Llegat de Santiago Espona, 1958. MNAC/MAC 65530

60. MARE DE DÉU. Llemotges, segon terç del segle XIII. Coure fos i daurat. 22'5 x 8 x 4'8 cm. Llegat de Santiago Espona, 1958. MNAC/MAC 66057

61. MARE DE DÉU DE GER. Segona meitat del segle XII. Talla en fusta policromada al tremp. 52'5 x 20'5 x 14'5 cm. Procedeix de l'església de Santa Coloma de Ger (la Baixa Cerdanya). Llegat de Santiago Espona, 1958. MNAC/MAC 65503

62. MARE DE DÉU. Segle XIII. Talla en fusta policromada al tremp. 54 x 16 x 17'5 cm. Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 3921

63. MARE DE DÉU. Segle XIII. Talla en fusta amb restes de policromia al tremp. 64 x 20 x 14 cm. Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 4397

64. MARE DE DÉU DE MATADARS. Segona meitat del segle XII. Talla en fusta amb restes de policromia al tremp. 60 x 33 x 28 cm. Procedeix de l'església de Santa Maria de Matadars o del Marquet (El Pont de Vilomara, el Bages). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 4392

65. FRONTAL D'ALTAR D'ALÓS D'ISIL. Primer quart del segle XIII. Relleus d'estuc i pintura al tremp sobre fusta. 106 x 161 cm. Probablement procedeix d'Alós d'Isil (Alt Àneu, el Pallars Sobirà). Adquisició, 1907. MNAC/MAC 15834

66. FRONTAL D'ALTAR DE CARDET. Segona meitat del segle XIII. Pintura al tremp sobre fusta amb relleus d'estuc antigament recoberts de colradura. 96 x 160 cm. Procedeix de l'església de Santa Maria de Cardet (La Vall de Boí, l'Alta Ribagorça). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 3903

67. FRONTAL D'ALTAR DE MOSOLL. Mitjan segle XIII. Pintura al tremp sobre fusta. 100 x 168 cm. Procedeix de l'església de Santa Maria de Mosoll (Das, la Baixa Cerdanya). Adquisició, 1906. MNAC/MAC 15788

Àmbit V

Les pintures de Sant Climent de Taüll

El mobiliari litúrgic de l'església romànica

L'absis central de Sant Climent de Taüll, amb la figura imposant del Crist en Majestat, una de les obres mestres de la pintura romànica, és un dels punts culminants d'aquest recorregut. És una de les representacions on s'assoleix de manera més convincent la imatge de Déu allunyat de l'home, amb una marcada

voluntat antinaturalista i una subtil geometrització de les formes. La presència d'un mestre excepcional és, possiblement, un reflex del poder econòmic dels senyors de la vall de Boí, els Erill, i de la personalitat del bisbe de Roda, Ramon, el qual consagrà l'església el 1123. L'absis nord és d'un altre autor, relacionat amb les pintures de Santa Maria de Taüll. Diverses mostres de mobiliari i objectes litúrgics del romànic completen aquest espai.

68. PINTURES DE SANT CLIMENT DE TAÜLL. Cap a 1123. Pintura al fresc. Absis central: 770 x 420 x 590 cm (MNAC/MAC 15966); àngel: 136 x 77 cm (MNAC/MAC 15860); figura asseguda: 131 x 116 cm (MNAC/MAC 200752) i finestra: 68 x 33 cm (MNAC/MAC 113142). Procedeixen de l'església de Sant Climent de Taüll (La Vall de Boí, l'Alta Ribagorça). Adquisició, 1923 i 1960. MNAC/MAC 15806, 15860, 15966-15968, 22996, 113142, 200752

69. FRONTAL D'ALTAR DE SANT CLIMENT DE TAÜLL. Segona meitat del segle XIII. Pintura al tremp sobre fusta amb relleus d'estuc antigament recoberts de colradura. 93 x 169 cm. Procedeix de l'església de Sant Climent de Taüll (La Vall de Boí, l'Alta Ribagorça). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 3908

70. BANC PRESBITERIAL DE SANT CLIMENT DE TAÜLL. Segles XII-XIII. Fusta tallada i calada.

260 x 160 x 62 cm. Procedeix de l'església de Sant Climent de Taüll (La Vall de Boí, l'Alta Ribagorça). Adquisició, 1920. MNAC/MAC 15898

71. LIPSANOTECA DE TAÜLL. Final del segle XI. Fusta policromada al tremp. 12'5 x 8'5 cm. Procedeix de l'església de Sant Climent de Taüll (La Vall de Boí, l'Alta Ribagorça). Llegat de Martí Estany, 1937. MNAC/MAC 37927

72. CREU "DE PETRVS". Castella o Lleó, 1122 (d'acord amb la inscripció). Bronze amb cristalls de roca encastats. 47 x 39 x 4 cm. Adquisició, 1906. MNAC/MAC 12180

73. ENCENSER. Catalunya, segon quart del segle XII. Coure fos, daurat i cisellat amb aplicació d'esmalt *champlevé*. 13 x 13'5 cm (diàmetre). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 4581

74. CANELOBRES. Burgos-Silos, cap a 1200. Coure fos, gravat i repussat amb aplicació d'esmalt *champlevé*. 18'5 x 12'4 cm (MNAC/MAC 65551) i 17 x 11'4 cm (MNAC/MAC 65553). Llegat de Santiago Espona, 1958. MNAC/MAC 65551, 65553

75. ARQUETA DE SANT ESTEVE. Llemotges, cap a 1210-1220. Coure fos, daurat i cisellat sobre ànima de fusta amb aplicació d'esmalt

champlevé. 16 x 13 x 5 cm. Llegat de Santiago Espona, 1958. MNAC/MAC 65526

76. COPÓ. Llemotges, cap a 1220-1240. Coure fos, repussat, daurat i gravat amb aplicació d'esmalt *champlevé*. 31 x 14'5 cm (diàmetre). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 4600

77. PIXIS. Llemotges, cap a 1220-1240. Coure fos, daurat i cisellat amb aplicació d'esmalt *champlevé*. 12'5 x 7'3 cm (diàmetre). Probablement procedeix de l'església d'Ars (Les Valls de Valira, l'Alt Urgell). Adquisició, 1906. MNAC/MAC 12107

78. NAVETA. Llemotges, segona meitat del segle XIII. Coure fos, daurat i gravat amb aplicació d'esmalt *champlevé*. 4'5 x 19 x 8'2 cm. Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 4567

79. PLACA DE REL·LIGADURA. Crist en Majestat. Llemotges, cap a 1190-1200. Coure fos i daurat amb aplicació d'esmalt *champlevé* i de caps de fosa. 24 x 11 cm. Llegat de Santiago Espona, 1958. MNAC/MAC 65560

80. PICA BENEITERA. Segles XII-XIII. Pedra. 76 x 29 x 29 cm (base) i 28 cm (receptacle). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 5298

81. BALDAQUÍ DIT DE TOSES. Primer terç del segle XIII. Pintura al tremp sobre fusta. 488 x 238 x 216 cm. Procedeix, segons la versió tradicional, de l'església de Sant Cristòfol de Toses (vall de Ribes, el Ripollès). En el muntatge del baldaquí s'utilitzà, un capitell romànic de procedència desconeguda (33 x 29 x 29 cm). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 4523-4525

82. ALTAR DE SANT ROMÀ DE VILA. Primera meitat del segle XIII. Pintura al tremp sobre fusta amb relleus d'estuc. 113 x 125 x 91 cm. Procedeix de l'església de Sant Romà de Vila (Encamp, Andorra). Adquisició, 1922. MNAC/MAC 15875

83. FULLES D'UNA PORTA. Segle XII (reformades al segle XVIII). Fusta amb ferros forjats subjectats amb claus esfèrics. 220 x 104 cm (MNAC/MAC 39164) i 220 x 79 cm (MNAC/MAC 39165). Dipòsit, 1942. MNAC/MAC 39164, 39165

Àmbit VI L'escultura monumental

L'escultura monumental, és a dir, l'aplicada a l'arquitectura, comença a desenvolupar-se clarament des del final del segle XI. Entre les seves aportacions convé destacar la incorporació del sentit del volum i l'eclosió de la figuració, sovint a partir de l'estímul de l'escultura tardoantiga. Així, algunes peces reflecteixen el record del

món clàssic, en contrast amb solucions més rígides i geometritzants. A Catalunya, l'activitat escultòrica més important té lloc més tardanament i està marcada per la influència de tallers forans, com els tolosans o els provençals. Les obres exposades pertanyen sobretot a la zona pirinenca (Ripoll, Tavèrnoles, Besalú) i a centres més meridionals (Barcelona, Camarasa, Tarragona).

84. DOVELLA DE RIPOLL. Segona meitat del segle XII. Pedra. 52'5 x 34'5 x 26 cm. Procedeix del monestir de Santa Maria de Ripoll (el Ripollès). Donatíu d'Antoni Coll i Fort, 1935. MNAC/MAC 12264

85. CAPITELL. Final del segle XII. Pedra. 26 x 23 x 23 cm. Probablement procedeix de l'àrea de Girona o de l'Empordà. Antic fons del Museu Provincial d'Antiguitats de Barcelona. MNAC/MAC 14228

86. FRAGMENT DE CAPITELL. Segona meitat del segle XII. Marbre. 26 x 30 x 17'5 cm. Procedeix del nord de Catalunya, probablement del Rosselló. Dipòsit, 1984. MNAC/MAC 122501

87. CAPITELL. Primer terç del segle XIII. Marbre. 33 x 27 x 21 cm. Adquisició, 1906. MNAC/MAC 24028

88. CAPITELLS DE BESALÚ. Entre 1137 i 1167/1171. Pedra. 66'5 x 69 x 49'5 cm (MNAC/MAC 200685); 64 x 60 x 55 cm (MNAC/MAC 200686); 66'5 x 65 x 36'5 cm (MNAC/MAC 200687); 64 x 56 x 56 cm (MNAC/MAC 200688) i 63 x 56'5 x 56'5 cm (MNAC/MAC 200689).

Procedeixen de l'església de Santa Maria de Besalú (la Garrotxa). Dipòsit de la Generalitat de Catalunya, dació Gòdia, 1994. MNAC/MAC 200685-200689

89. CAPITELLS DE TAVÈRNOLES. Segona meitat del segle XII. Granit. 38 x 37'5 x 37'5 cm (MNAC/MAC 22994); 37'5 x 39 x 39 cm (MNAC/MAC 22995); 33 x 37 x 29 cm (MNAC/MAC 24005); 39 x 39 x 30 cm (MNAC/MAC 24007) i 38 x 39 x 38 cm (MNAC/MAC 24008). Procedeixen del claustre del monestir de Sant Serni de Tavèrnoles (Les Valls de Valira, l'Alt Urgell). Adquisició, 1906. MNAC/MAC 22994, 22995, 24005, 24007, 24008

90. PECES DEL CLAUSTRE DE SANT PERE DE LES PUEL·LES. Posterior al 1187. Pedra (les restes de policromia actuals són posteriors). 210 x 347 x 90 cm. Procedeixen del monestir de Sant Pere de les Puel·les de Barcelona. Antic fons del Museu Provincial d'Antiguitats de Barcelona. MNAC/MAC 113143

91. DOBLE CAPITELL DIT D'ORPESA. Segona meitat del segle XII. Pedra. 29 x 44 x 25 cm. Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 5289

92.1 CAPITELLS DEL PILAR DE CAMARASA. Primer terç del segle XIII. Pedra. 55 x 47 x 43 cm (MNAC/MAC 17601); 55 x 56 x 59 cm (MNAC/MAC 17602); 55 x 56 x 50 cm (MNAC/MAC 17603); 55 x 45 x 51 cm (MNAC/MAC 17604) i 56 x 56 x 80 cm (MNAC/MAC 17605). Procedeixen del creuer de l'església de Sant Miquel del castell de

Camarasa (la Noguera). Adquisició, 1929. MNAC/MAC 17601-17605

92.2 CAPITELLS DE L'ABSIS DE CAMARASA. Primer terç del segle XIII. Pedra. 30 x 45 x 26 cm (MNAC/MAC 24010); 34 x 30 x 30 cm (MNAC/MAC 24011); 33 x 52 x 29 cm (MNAC/MAC 24014); 33 x 45 x 31 cm (MNAC/MAC 24020) i 31 x 51 x 32 cm (MNAC/MAC 24021). Procedeixen de l'absis de l'església de Sant Miquel del castell de Camarasa (la Noguera). Adquisició, 1929. MNAC/MAC 24010, 24011, 24014, 24020, 24021

93. CAPITELL. Primera meitat del segle XIII. Pedra. 27 x 19 x 19 cm. Probablement procedeix de Barcelona. Antic fons del Museu Provincial d'Antiguitats de Barcelona. MNAC/MAC 15995

94. CAPITELLS DE SANT PERE DE LES PUEL·LES. Final del segle XII. Pedra (les restes de policromia actuals són posteriors). 32'5 x 38'5 x 31'5 cm (MNAC/MAC 9867) i 32 x 35 x 26'5 cm (MNAC/MAC 9868). Procedeixen d'una porta del monestir de Sant Pere de les Puel·les de Barcelona. Antic fons del Museu Provincial d'Antiguitats de Barcelona. MNAC/MAC 9867, 9868

95. CAPITELLS. Segle XII. Pedra. 32 x 37 x 39 cm (MNAC/MAC 24004) i 42 x 42 x 41 cm (MNAC/MAC 24018). Adquisició, 1906. MNAC/MAC 24004, 24018

96. CAPITELLS DEL CONVENT DE SANT FRANCESC. Cap a 1200-1220. Marbre. 28 x 23 x 23'5 cm (MNAC/MAC 14202). 28 x 26 x

23'5 cm (MNAC/MAC 14203) i 30 x 19 x 19 cm (MNAC/MAC 14206). Trobats a Barcelona, al lloc on hi hagué l'hospital de Sant Nicolau i, posteriorment, el convent de Sant Francesc. Antic fons del Museu Provincial d'Antiguitats de Barcelona. MNAC/MAC 14202, 14203, 14206

97. CAPITELL. Primer quart del segle XIII. Marbre. 28 x 25 x 24'5 cm. Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 5290

98. CAPITELL. Segon terç del segle XII. Pedra. 32 x 53 x 30 cm. Probablement procedeix del Llenguadoc o de la Gascunya (França). Adquisició, 1907. MNAC/MAC 24109

99. CAPITELL. Reutilitzat com a pica beneitera. Primer terç del segle XIII. Marbre. 26 x 28 x 16 cm. Probablement procedeix de Tarragona. Antic fons del Museu Provincial d'Antiguitats de Barcelona. MNAC/MAC 24017

100. CAPITELL DE BREDÀ. Inici del segle XIII. Pedra. 25'5 x 22 x 22 cm. Procedeix del claustre del monestir de Sant Salvador de Breda (la Selva). Antic fons del Museu Provincial d'Antiguitats de Barcelona. MNAC/MAC 14097

101. CAPITELL DE LA CATEDRAL DE TARRAGONA. Segona meitat del segle XIII. Marbre. 34 x 24 x 24 cm. Procedeix de la catedral de Tarragona. Adquisició, 1906. MNAC/MAC 24027

Àmbit VII

Les pintures de l'església de Santa Maria de Taüll

L'església de Santa Maria de Taüll, també consagrada el 1123, és l'altre gran conjunt de pintura mural de la vall de Boí, que conserva bona part de la decoració de l'interior. S'hi desenvolupa un profús programa d'imatges, presidit per una Epifania a l'absis central. Resta també part de les pintures dels murs sud i occidental, així com dels elements de separació de les naus. Un dels temes més característics és el del Judici Final, que ocupava, seguint els models bizantins i italians, el mur occidental. A Santa Maria, hi participaren diversos pintors, si tenim en compte les diferències d'estil i qualitat existents entre l'absis central, el meridional i els murs. Algun d'aquests pintors està relacionat, com hem dit, amb l'església de Sant Climent.

102. PINTURES DE L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DE TAÜLL. Cap a 1123 la capçalera i, després d'aquesta data, les altres pintures. Pintura al fresc. Absis central: 655 x 370 x 500 cm (MNAC/MAC 15863). Procedeixen de l'església de Santa Maria de Taüll (La Vall de Boí, l'Alta Ribagorça). Adquisició, 1919-1923, 1960 i 1971. MNAC/MAC 15836, 15847, 15856, 15857, 15857b, 15859, 15859b, 15859c, 15861, 15863, 15864, 15958-15961, 15965, 15965b, 63924, 63925, 200413-200417, 200443, 200473

102.1 ALTAR DE SANTA MARIA DE TAÜLL. Cap a 1123. Pintura al fresc. 98 x 175'5 x 99 cm. Procedeix de l'absis principal de l'església de Santa Maria de Taüll (La Vall de Boí, l'Alta Ribagorça). Adquisició, 1960. MNAC/MAC 113141

103. FRONTAL D'ALTAR DE SANTA MARIA DE TAÜLL. Segona meitat del segle XII. Talles en fusta policromades al tremp aplicades al frontal (repintat el 1579). 135 x 98 cm. Procedeix de l'església de Santa Maria de Taüll (La Vall de Boí, l'Alta Ribagorça). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 3904

104. CRIST DE SANTA MARIA DE TAÜLL. Segle XII (creu moderna). Talla en fusta amb restes de policromia al tremp. 50 x 50 x 12'5 cm. Procedeix de l'església de Santa Maria de Taüll (La Vall de Boí, l'Alta Ribagorça). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 3930

Àmbit VIII

La imatgeria

La talla en fusta és un altre dels terrenys artístics característics del romànic català. Tot i que s'aplicava a produccions força diverses, se centra sobretot en tres grups d'imatges destinades al culte: la Mare de Déu amb el Nen, el Crucifix i els Davallaments de la creu. Eren col·locats en un lloc destacat, sovint damunt l'altar. La seva elaboració devia tenir lloc en tallers la localització dels quals ens és desconeguda, malgrat que en ocasions siguin defi-

nibles a partir de trets comuns, com l'anomenat Taller d'Erill, amb el qual es relacionen els davallaments exposats. La *Majestat Batlló*, imatge del Crist triomfant sobre la mort, que conserva bona part de la policromia, és una altra de les obres mestres del romànic català.

105. MARE DE DÉU. Cap a 1200. Talla en fusta amb restes de policromia al tremp. 72 x 28 x 22 cm. Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 3923

106. MARE DE DÉU. Primera meitat del segle XIII. Talla en fusta amb restes de policromia al tremp. 80 x 30 x 22 cm. Procedència probablement castellana. Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 3924

107. MARE DE DÉU D'ALL. Cap a 1200. Talla en fusta policromada al tremp i colradura. 88 x 38 x 29 cm. Procedeix de l'església de Santa Maria d'All (Isòvol, la Baixa Cerdanya). Adquisició, 1920. MNAC/MAC 15917

108. MARE DE DÉU DE COVET. Segle XIII. Talla en fusta policromada al tremp. 83 x 31 x 24 cm. Procedeix de Santa Maria de Covet (Isona i Conca Dellà, el Pallars Jussà). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 4395

109. MARE DE DÉU. Segle XIII. Talla en fusta policromada al tremp. 85 x 23 x 16 cm. Adquisició, 1950. MNAC/MAC 35740

110. MARE DE DÉU DEL DAVALLAMENT DE DURRO. Segle XII. Talla en fusta amb restes de policromia al tremp. 189 x 51 x 23 cm. Procedeix de l'església de la Nativitat de Maria de Durro (La Vall de Boí, l'Alta Ribagorça). Adquisició, 1922. MNAC/MAC 15895

111. MARE DE DÉU I SANT JOAN DEL DAVALLAMENT D'ERILL LA VALL. Segle XII. Talles en fusta amb restes de policromia al tremp. 144 x 40 x 21 cm (cadascuna). Procedeixen de l'església de Santa Eulàlia d'Erill la Vall (La Vall de Boí, l'Alta Ribagorça). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 3917, 3918

112. FIGURES DEL DAVALLAMENT DE SANTA MARIA DE TAÜLL. Segles XII-XIII. Talles en fusta amb restes de policromia al tremp. 122 x 168 x 22 cm (Crist); 103 x 38 x 29 cm (Josep d'Arimatea); 110 x 29 x 17 cm (Mare de Déu) i 100 x 20 x 15 cm (Dimes). Procedeixen de l'església de Santa Maria de Taüll (La Vall de Boí, l'Alta Ribagorça). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 3915

113. CRIST DEL 1147. Consagrat el 1147 (d'acord amb un pergami trobat al dors). Talla en fusta (restaurada el segle XVI). 100 x 91 x 16 cm (Crist) i 187 x 118 x 4'5 cm (creu). Procedeix del bisbat d'Urgell. Adquisició, 1906. MNAC/MAC 15950

114. MAJESTAT BATLLÓ. Mitjan segle XII. Talla en fusta policromada al tremp. 94 x 96 x 17 cm (Crist) i 156 x 120 x 4 cm (creu). Procedeix de la Garrotxa. Donatiu d'Enric Batlló, 1914. MNAC/MAC 15937

Àmbit IX

Les pintures de l'església de Sorpe

Un altre exemple dels cicles murals desenvolupats a l'interior de les esglésies és el de Sorpe. En destaquen algunes imatges singulars, com la de Maria, amb el Nen a la falda, que fa d'enllaç entre la vella i la nova llei, o entre la Sinagoga i l'Església. Aquestes són representades respectivament per un arbre sec i un de florit que flanquegen la Mare de Déu, que segueix el model de la de l'absis de Santa Maria de Taüll. A l'Anunciació apareix una serventa que espia rere una cortina. A Sorpe hi treballaren diversos pintors, el més dotat dels quals realitzà la decoració de la nau, emparentada amb el cercle de Pedret. Les diverses mans permeten d'entreveure l'organització dels tallers, itinerants, que decoraven les esglésies.

115. PINTURES DE SORPE. Mitjan segle XII. Pintura al fresc. 670 x 664 x 896 cm. Procedeixen de l'església de Sant Pere de Sorpe (Alt Àneu, vall d'Àneu, el Pallars Sobirà). Adquisició, 1946 i 1964. MNAC/MAC 113144

Àmbit X

Els sants a la iconografia. El frontal de Durro

Les imatges i les escenes al·lusives als sants ocupen un lloc important en la iconografia del romànic, en la mesura que les seves vides i martiris segueixen l'exemple de Jesucrist. Ja els Actes dels Apòstols es referien a sant Esteve, primer dels màrtirs. La seva consideració augmentarà amb el temps, de manera que el seu protagonisme anà creixent. El frontal dels sants Quirze i Julita de Durro és una mostra d'aquesta situació: les figures entronitzades dels sants centren la peça, en un lloc normalment reservat al Crist en Majestat o a la Mare de Déu amb el Nen. Els costats es dediquen a la vida dels sants, amb especial èmfasi en els martiris. Aquesta temàtica es desenvoluparà amb força durant el segle XIII (àmbit XIX).

116. FRONTAL D'ALTAR DE DURRO. Segle XII. Pintura al tremp sobre fusta. 100 x 120 cm. Procedeix de l'ermita de Sant Quirze i Santa Julita de Durro (La Vall de Boí, l'Alta Ribagorça). Adquisició, 1923. MNAC/MAC 15809

Àmbit XI

Les pintures de l'absis d'Estaon i les de Surp

Les pintures d'Estaon i les de Surp són una altra mostra de les obres derivades dels tallers de més importància, executades per generacions de pintors locals. Així, l'absis d'Estaon s'ha relacionat llunyanament amb el cercle de

Pedret i amb Santa Maria de Taüll. Hi destaca la representació del Baptisme de Crist, així com la imatge de santa Eulàlia, a qui és dedicada l'església. El fragment de Surp prové de la decoració absidal, on hi havia també el Crist en Majestat i un apostolat (conservats en part en altres museus); la decoració està relacionada amb el pintor del Judici Final de Santa Maria de Taüll.

117. ABSIS D'ESTAON. Segona meitat del segle XII. Pintura al fresc. 480 x 435 x 250 cm. Procedeix de l'església de Santa Eulàlia d'Estaon (Vall de Cardós, el Pallars Sobirà). Adquisició, 1919-1923. MNAC/MAC 15969

118. SANT JOAN DE SURP. Segon terç del segle XII. Pintura al fresc. 128 x 52 cm. Procedeix de l'absis de l'església de Sant Iscle i Santa Victòria de Surp (Rialb de Noguera, el Pallars Sobirà). Adquisició, 1963. MNAC/MAC 69492

Àmbit XII

Les pintures del cercle de Santa Coloma d'Andorra

Aquests dos conjunts absidals d'origen andorrà, el de Sant Romà de les Bons i el de Sant Miquel d'Engolasters, presenten trets estilístics que els relacionen amb l'autor de les pintures de Santa Coloma d'Andorra (conservades al Staatliche Museen zu Berlin). La seva iconografia es caracteritza per la presència dels temes més habituals: la *Maiestas Domini* amb el Tetramorf

al quart d'esfera (si bé a Engolasters l'àngel de Mateu ha estat substituït per l'arcàngel Miquel lluitant amb el drac) i figures dels apòstols al mur semicilíndric.

119. PINTURES DE SANT ROMÀ DE LES BONS. Cap a 1164. Pintura al fresc. Apostolat i Maria: 166 x 342 cm (MNAC/MAC 15783) i Crist en Majestat: 103 x 272 cm (MNAC/MAC 15787). Procedeixen de l'absis de Sant Romà de les Bons, Encamp (Andorra). Donatiu de Lluís Plandiura, 1932. MNAC/MAC 15783, 15787

120. ABSIS D'ENGOLASTERS. Cap a 1160. Pintura al fresc. 360 x 305 x 195 cm. Procedeix de l'església de Sant Miquel d'Engolasters (Les Escaldes, Andorra). Adquisició 1919-1923. MNAC/MAC 15972

Àmbit XIII

L'art a l'entorn del 1200

Bona part de les obres d'aquest àmbit responen a la renovació que afectà la producció artística occidental des de les darreres dècades del segle XII. Es tracta d'un nou corrent bizantinitzant (a partir dels canvis produïts en l'època dels Comnens), marcat per l'empremta clàssica, que afectà totes les arts, especialment l'orfebreria i la pintura. Un cert naturalisme en el tractament de les figures, més corpòries i menys rígides que en etapes anteriors, permet de definir aquestes obres, com les pintures de Sant Esteve d'Andorra la Vella, els frontals de Baltarga i d'Avià, i la *Biga de la Passió*. Altres obres incloses podrien ser poste-

riors, tot i que presenten deutes amb aquest moviment.

121. PINTURES DE SANT ESTEVE D'ANDORRA LA VELLA. Cap a 1200-1210. Pintura al fresc. Absidiola: 255 x 185 x 85 cm (MNAC/MAC 35711); brau alat de Lluc: 97 x 198 cm (MNAC/MAC 35706); Crist: 95 x 64 cm (MNAC/MAC 35707); fris arquitectònic: 55 x 156 cm (MNAC/MAC 35708) i sanefa vegetal: 41 x 463 cm (MNAC/MAC 35709, 35710). Procedeixen de l'església de Sant Esteve d'Andorra la Vella (Andorra). Adquisició, 1950. MNAC/MAC 35706-35711

122. FRONTAL D'ALTAR D'AVIÀ. Cap a 1170-1190. Pintura al tremp sobre fusta amb relleus d'estuc i colradura. 105 x 176 cm. Procedeix de l'església de Santa Maria d'Avià (el Berguedà). Adquisició, 1903. MNAC/MAC 15784

123. FRONTAL D'ALTAR DE BALTARGA. Cap a 1200. Pintura al tremp sobre fusta. 94 x 165 cm. Procedeix de l'església de Sant Andreu de Baltarga (Bellver de Cerdanya, la Baixa Cerdanya). Adquisició, 1911. MNAC/MAC 15804

124. BALDAQUÍ DE TAVÈRNOLES. Primera meitat del segle XIII. Pintura al tremp sobre fusta amb relleus d'estuc. 170 x 216 cm. Procedeix del monestir de Sant Serni de Tavèrnoles (Les Valls de Valira, l'Alt Urgell). Adquisició, 1906. MNAC/MAC 24060

125. BIGA DE LA PASSIÓ. Cap a 1200-1220. Pintura al tremp sobre fusta. 20'5 x 230'5 cm. Adquisició, 1907. MNAC/MAC 15833

126. BIGA DE CARDET. Mitjan segle XIII. Pintura al tremp sobre fusta. 22 x 390 cm. Procedeix de l'església de Santa Maria de Cardet (La Vall de Boí, l'Alta Ribagorça). Adquisició, 1962. MNAC/MAC 71999

Àmbit XIV

Les pintures de l'atri de Sant Vicenç de Cardona

El conjunt exposat reproduïx el marc arquitectònic d'on foren extretes les pintures: els tres trams centrals dels cinc de què es compon l'atri de Cardona, església consagrada el 1040, i una de les obres cabdals de l'arquitectura d'influència llombarda del segle XI a Catalunya. La decoració, però, és posterior, i no anterior a la segona meitat del segle XII. S'adscriu als corrents pictòrics d'origen francès, que es donen també en conjunts com els de Sescorts, Polinyà, Barberà, obres sovint relacionades amb Cardona. En aquest conjunt destaca la presència de temes cristològics (la Presentació al Temple, la Flagel·lació). El fragment al·lu-siu a la Defensa de Girona, que tingué lloc el 1285 és, lògicament, posterior.

127. ATRI DE CARDONA. Cap a 1200. Pintura al fresc. 475 x 860 x 523 cm. Procedeix de l'església de Sant Vicenç de Cardona (el Bages). Dipòsit, 1953. MNAC/MAC 200715

Àmbit XV

L'orfebreria i els esmalts

Una part important dels objectes d'ús litúrgic (imatges, arquetes reliquiari, canelobres, cobertes de llibres, bàculs...) eren realitzats en bronze o coure, sovint sobre ànima de fusta. Eren daurats i decorats amb esmalts, que s'aplicaven rebaixant la superfície (procediment anomenat *champlevé*). Aquestes obres, dels segles XII-XIII, responen a una producció de gran abast en la qual destacaren manufactures com les de Llemotges (o Silos en menor mesura), les obres de les quals gaudiren d'una extraordinària difusió. Tanmateix, d'altres poden provenir de tallers locals. A banda de l'ornamentació geomètrica i floral, hi apareixen temes com el Crist en Majestat, figures d'àngels i apòstols, o bé moments clau de la vida de Crist o de determinats sants.

128. ENCENSER. Cap a 1220-1250. Coure fos, calat i cisellat. 13 x 12 cm (diàmetre). Donatiu d'Enric Batlló, 1914. MNAC/MAC 12118

129. ENCENSER. Segle XIII. Coure fos, calat i cisellat. 13'5 x 11 cm (diàmetre). Antic fons del Museu Provincial d'Antiguitats de Barcelona. MNAC/MAC 9491

130. ENCENSER. Llemotges, segona meitat del segle XIII. Coure fos, daurat i calat amb aplicació d'esmalt *champlevé*. 13'5 x 11 cm (diàmetre). Llegat de Santiago Espona, 1958. MNAC/MAC 65548

131. ENCENSER. Llemotges, segona meitat del segle XIII. Coure fos, daurat, gravat i calat amb aplicació d'esmalt *champlevé*. 18'5 x 14 cm (diàmetre). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 4550

132. NAVETA D'ARS. Llemotges, segona meitat del segle XIII. Coure fos, cisellat i calat amb aplicació d'esmalt *champlevé* i de caboixons. 3 x 15 x 8'5 cm. Procedeix de l'església d'Ars (Les Valls de Valira, l'Alt Urgell). Adquisició, 1906. MNAC/MAC 12093

133. COLOM EUCARÍSTIC. Llemotges, primera meitat del segle XIII. Coure fos, daurat i cisellat amb aplicació d'esmalt *champlevé*. 18 x 21 x 7'3 cm (diàmetre del disc interior). Llegat de Santiago Espona, 1958. MNAC/MAC 65534

134. BÀCUL DE MONDOÑEDO. Llemotges, cap a 1200. Coure fos, daurat i cisellat amb aplicació d'esmalt *champlevé* i amb figures de fosa de ple relleu. 32 x 15 cm (diàmetre de la voluta) i 8 cm (diàmetre del nus). Procedeix d'un sarcòfag atribuït al bisbe de Ribadeo, Pelayo de Cebeyra (Siveira) (1199-1218). Dipositat cap a 1855 a la catedral de Mondoñedo (Lugo). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 4544

135. COPÓ DE LA Cerdanya. Llemotges, cap a 1195-1200. Coure

fos, daurat i cisellat amb aplicació d'esmalt *champlevé*. 13'5 x 14 cm (diàmetre). Procedeix d'una església de la Cerdanya. Adquisició, 1918. MNAC/MAC 12106

136. CRIST. Cap a 1180. Bronze fos, daurat i cisellat. 20 x 13'3 x 3'7 cm. Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 4552

137. ARQUETA. Els Sants Innocents. Llemotges, cap a 1200-1210. Coure fos i daurat sobre ànima de fusta amb aplicació d'esmalt *champlevé* i de caps en relleu. 17'5 x 19'5 x 7'4 cm. Llegat de Santiago Espona, 1958. MNAC/MAC 65529

138. ARQUETA. Llemotges, cap a 1250. Coure fos i daurat sobre ànima de fusta amb aplicació de figures i d'esmalt *champlevé* i amb pedres encastades. 27'5 x 22'5 x 9'3 cm. Llegat de Santiago Espona, 1958. MNAC/MAC 65527

139. ARQUETA. Llemotges, cap a 1210-1220. Coure fos i daurat amb aplicació d'esmalt *champlevé* i de caps de fosa. 21 x 18 x 8'5 cm. Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 4573

140. CREU AMB EL CRUCIFICAT. Llemotges, segona meitat del segle XIII. Coure fos i daurat sobre ànima de fusta amb aplicació de figures i de plaques amb esmalt *champlevé* i amb caboixons encastats. 46'4 x 25'5 x 3'3 cm. Adquisició, 1914. MNAC/MAC 12110

153. PIXIS. Llemotges, darrer quart del segle XIII. Coure fos, daurat i cisellat amb aplicació d'esmalt

champlevé. 11 x 8'5 cm. Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 4590

Àmbit XVI Les pintures de l'absis de Toses

Les pintures de Toses, conservades fragmentàriament, presenten una iconografia que, a grans trets, segueix els esquemes més difosos en el romànic i que hem vist en alguns dels exemples anteriors. Tanmateix, el conjunt és una mostra d'un art més avançat, però executat per una mà de qualitat discreta. Als intradosos de la finestra apareixen les ofrenes de Caïm i Abel, on destaca l'anyell presentat pel darrer, que sobrepassa el marc de la finestra. Aquest tema, quan apareix en les decoracions absidals, és una al·lusió a l'Eucaristia (celebrada a l'altar) i és un exemple de la relació tipològica entre Abel, primer dels justos, i Jesucrist. Al seu torn, Caïm és la imatge del mal.

141. ABSIS DE Toses. Segle XIII. Pintura al fresc. 496 x 385 x 140 cm. Procedeix de l'església de Sant Cristòfol de Toses (vall de Ribes, el Ripollès). Adquisició, 1952. MNAC/MAC 47474

141.1 BIGA DE L'ABSIS DE Toses. Segle XIII. Pintura al tremp sobre fusta. 18 x 14 x 325 cm. Procedeix de l'església de Sant Cristòfol de Toses (vall de Ribes, el Ripollès). Adquisició, 1952. MNAC/MAC 47475

Àmbit XVII

Els àngels a la iconografia.

El Frontal dels Arcàngels

Els àngels ocupen un lloc important en la iconografia del romànic, com a intermediaris entre Déu i l'home, i com a agents i executors de la voluntat divina. Els arcàngels Miquel, Gabriel i Rafael, que apareixen en aquesta taula d'altar, ocupen el punt més alt en la jerarquia angèlica. És habitual el protagonisme del primer, en lluita amb el diable, simbolitzat pel drac, o en l'escena de la pesada de l'ànima (o Psicòstasi), amb el gest trampós del dimoni, que intenta desequilibrar la balança. Particularment, aquesta peça és una mostra de les tendències posteriors i deutors del 1200, d'un mestre relacionat amb el conjunt mural de Sant Pau de Casserres i, en part, amb l'altar de Lluçà.

142. FRONTAL D'ALTAR DELS ARCÀNGELS. Cap a 1220-1250. Pintura al tremp sobre fusta amb relleus d'estuc i colradura. 106 x 127 cm. Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 3913

Àmbit XVIII

Altres obres del segle XIII

Les peces incloses en aquest àmbit pertanyen al segle XIII, de manera que les hem de considerar tardanes i pròximes a l'esperit del gòtic i són una mostra més de la diversitat de solucions adoptades al llarg d'aquella centúria. Els dos laterals d'Orós es caracteritzen per la utilització de colors molt plans i contorns nítids, de mane-

ra similar a la taula del *Baldaqú de Tost* (àmbit IV). El frontal de Farrera es relaciona amb obres de l'entorn del 1200. El fragment mural d'Isavarre se situava damunt d'una finestra de l'hemicle de l'absis, al costat d'altres figures de sants i apòstols que es conserven en diversos museus. Bona part de les monedes que mostrem pertanyen a l'època del rei Jaume I, a la qual es correspon aproximadament aquesta situació.

143. LATERALS D'ALTAR D'ORÓS. Primera meitat del segle XIII. Pintura al tremp sobre fusta. 80 x 80 cm (cadascun). Procedeixen de l'església de Sant Pere d'Orós (La Guingueta d'Àneu, el Pallars Sobirà). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 3906, 3907

144. FRONTAL D'ALTAR DE FARRERA DE PALLARS. Mitjan segle XIII. Pintura al tremp sobre fusta. 103 x 147 cm. Probablement procedeix de la primitiva església de Farrera de Pallars (vall Ferrera, el Pallars Sobirà). Adquisició, 1911. MNAC/MAC 15808

145. SANTA CATERINA D'ISAVARRE. Segona meitat del segle XIII. Pintura al fresc. 96 x 61 cm. Procedeix de l'absis de l'església de Sant Llorenç d'Isavarre (Alt Àneu, vall d'Àneu, el Pallars Sobirà). Adquisició, 1963. MNAC/MAC 69507.

146. LA MONEDA REIAL
146.1 Diner de quatern d'Alfons I (1162-1196), encunyat a Barcelona. Billó. 0'78 g, 19 mm. MNAC/GNC 109233

146.2 Diner d'Alfons I (1162-1996), encunyat a Marsella. Billó. 0'86 g, 18mm. MNAC/GNC 12906

146.3 Diner de doblenc de Jaume I (1213-1276), encunyat a Barcelona. Billó. 0'91 g, 17 mm. MNAC/GNC 27857

146.4 i 146.5 Diner de tern de Jaume I (1213-1276), encunyat a Barcelona. Billó. 0'89 g, 18 mm (MNAC/GNC 34121) i 1'01 g, 18 mm (MNAC/GNC 15297)

146.6 Diner de tern de Jaume I (1213-1276), encunyat a Aragó. Billó. 0'83 g, 18 mm. MNAC/GNC 33351

146.7 Diner de tern de Jaume I (1213-1276), encunyat a València. Billó. 1'21 g, 17 mm. MNAC/GNC 100064

146.8 Diner melgorès del senyoriu de Montpeller. Segle XIII. Billó. 1'02 g, 17 mm. MNAC/GNC 35162

Àmbit XIX

El Taller de Ribagorça

Les obres atribuïdes a l'anomenat Taller de Ribagorça (de localització imprecisa) formen un dels grups més homogenis de la pintura del segle XIII. Tot i que una d'elles, el *Frontal de Gia*, conté la signatura del pintor, Joan ('«IOH(ANNE)S PINTOR ME FECIT»'), poden observar-se diferents autors entre les peces. Donen personalitat al grup els fons i els marcs amb relleus d'estuc, que eren recoberts per fines làmines de plata amb colradura (vernís groc), i la riquesa dels efectes cromàtics.

La iconografia és orientada sovint als sants, i pren un sentit més narratiu i anecdòtic, que l'apropa al gòtic. Pertanyen igualment a aquest grup els frontals de Cardet (àmbit IV) i Sant Climent de Taüll

147. **FRONTAL D'ALTAR DE GIA.** Signat per Joan (*IOH(ANNE)S PINTOR ME FECIT*). Segona meitat del segle XIII. Pintura al tremp sobre fusta amb relleus d'estuc antigament recoberts de colradura. 99 x 145 cm. Procedeix de l'església de Sant Martí de Gia o Xia (vall de Benasc, l'Alta Ribagorça, Osca). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 3902

148. **FRONTAL D'ALTAR DE RIGATELL.** Segona meitat del segle XIII. Pintura al tremp sobre fusta amb relleus d'estuc antigament recoberts de colradura. 104'6 x 112 cm. Procedeix del santuari de la Mare de Déu de Rigatell (Areny de Noguera, l'Alta Ribagorça, Osca). Donatiu de Julio Muñoz, 1950. MNAC/MAC 35701

149. **FRONTAL D'ALTAR DE SANT PERE DE BOÍ.** Segona meitat del segle XIII. Pintura al tremp sobre fusta amb relleus d'estuc antigament recoberts de colradura. 88 x 158 cm. Procedeix de l'antiga capella de Sant Pere de Boí (La Vall de Boí, l'Alta Ribagorça). Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932. MNAC/MAC 3912

150. **CREU.** Segona meitat del segle XIII. Pintura al tremp sobre fusta amb relleus d'estuc antigament recoberts de colradura. 120 x 56 cm. Antic fons de Museus. MNAC/MAC 17625

Àmbit XX

Les pintures de la sala palatina de San Pedro de Arlanza

Aquestes pintures del monestir burgalès on fou sepultat el primer comte independent de Castella, el comte Fernán González, provenen d'una estança palatina situada sobre la sala capitular del monestir. La temàtica es caracteritza pel protagonisme d'uns grans animals fantàstics, com el griu, que, a manera de guardians, flanquejaven les obertures. Altres registres contenien arquitectures figurades i animals en diverses actituds. Aquest repertori s'ha relacionat amb la miniatura anglesa del final del segle XII, i amb el corrent renovador que afectà l'art europeu pels volts del 1200 (àmbit XIII). En aquest sentit, presenten un cert paral·lelisme amb les de Sixena (àmbit següent).

151. **PINTURES DE SAN PEDRO DE ARLANZA.** Cap a 1210. Pintura al fresc. Griu: 190 x 320 cm (MNAC/MAC 40142); castell: 139 x 189 cm (MNAC/MAC 40144) i animal fantàstic: 106 x 84 cm (MNAC/MAC 40145). Procedeixen d'una sala situada a la Torre del Tesoro del monestir de San Pedro de Arlanza (Burgos). Adquisició, 1943. MNAC/MAC 40142, 40144, 40145

Àmbit XXI

Les pintures de la sala capitular de Sixena

La sala de romànic es tanca amb el que fou una de les obres mestres de la pintura medieval a Aragó, greument malmesa per l'incendi del 1936. És una obra clau de l'art del 1200 (àmbit XIII), d'un artista o artistes excepcionals estretament vinculats amb la miniatura anglesa i els mosaics sicilians de l'època. El programa iconogràfic, perfectament conjuntat amb l'arquitectura, combina dos cicles bíblics, relatius a l'Antic i al Nou Testament, en els carcanyols dels arcs, el primer i als murs perimetrals, el segon, enllaçats per les Genealogies de Crist, en els intradosos dels arcs. Així, aquest programa es defineix per la clara voluntat de mostrar el camí de la humanitat des de la Creació i el Pecat Original fins a la Salvació.

152. **SALA CAPITULAR DE SANTA MARIA DE SIXENA.** Cap a 1190-1194. Pintura al fresc. Procedeix del monestir de Santa Maria de Sixena (Villanueva de Sigüenza, Osca). Ingrés, 1940. MNAC/MAC 68703-68709